

1 2 3 0

A Magyar Hírlap hétfői melléklete
2017. december 30.
Szerkesztette: Petán Péter
Művészeti vezető: Salát Zalán Péter

A r a n y g o m b

Tompa Mihály: Új évkor'

Isten házába gyűl
A hívő nép új évnek ünnepén;
Holott forró imát
A buzgó néppel híven mondok én.
És a fohász imígy
Száll ég felé: ajándokozz nekünk
Az új év kezdetén
Új szívet, új lelket, jó Istenünk!
S míg érzeménye így
Felbuzdult lelkemnek mennyben mulat:
Ki nem feledhetem
Imámbul a lányt, imádottamat;
S imé nyílt ajkamon
Véletlenül ez új fohászt lelem:
Maradjon, oh leány,
Kebledben a régi szív s érzélem!

1847

Skaja és a Harihárom

**„A Városmajorban, a Vérmezőn meg a lágymányosi réteken szerette
a futballt s fejlesztette Istenadta tehetségét”**

Zsák utca

Kovács Ferenc, az MTK (Vörös Lobogó) egykori válogatott fedezete, később a Videoton UEFA-kupa-döntős csapatának mesteredzője mesélt hajdanán egy futballista berkekben – többféle változatban – hallható anekdotát, amely szerint Zsák Károly, minden idők egyik legkiválóbb kapusa, úgy védett, hogy berakott a kapujába egy pisztolyt. Hárított ugyan száz lövést, de aztán egyszer egy könnyű labda bedadogott a lába között a hálóba. Vesztettek, s a kapus nem viselte el a szégyent. Azon nyomban föbe lőtte magát. A történet évtizedeken keresztül terjedt a kölyök játékosok között, akik, ahogy felcseperedtek, persze már tudták, hogy Zsák nem lett öngyilkos. Ellenben legenda igen. A pályafutását a kevés valaha is az első osztályig jutó budai futballklub egyikében, a „Hariháromban” töltött kapusról hamarosan utcát neveznek el Óbudán. Zsák utca lesz. Ő a magyar labdarúgás történetének első ötven évéből az első, akinek ez a megtiszteltetés ér.

Mándy Iván, a Régi idők focija című kultikus film alapját képező novella szerzője írta egyszer a Képes Sportnak a film bemutatása körüli hónapokban arról, hogy mit is jelentett neki a „régidők focija”: „Álltam a pálya szélén és drukoltam a Budai 33-nak. A 33-asok kapuját Zsák Károly, Skaja védte, talán a legnagyobb magyar kapus. Bármelyik nagycsapat szívesen látta volna akár itthon, akár külföldön. De ő tudta, mi a klubhűség, és sohase hagyta el az örökre kiesésre álló csapatot.”

Mándy tökéletesen összefoglalta a „Zsák-ság” lényegét. Utalt kiváló képességeire, amelyek a húszas évek két kiválóságával, Plattkó

Ferencsel és az Ördögnek becézett Ricardo Zamorával is egy szintre emelték. Meg arra a visszafogottságára, ragaszkodással megerősített hűségére, ami miatt soha nem hagyta el Lágymányost, Budát és a „Harihármat”.

Zsák Károly 1895. augusztus 30-án született Budán. Ahhoz a generációhoz tartozott, amely a 20. század első évtizedében nemcsak rácsodálkozott, de rögtön szerelemmel gondolt az új játékra, a futballra. Ott is kezdett játszani a testvéreivel, a későbbi MAFC-pálya melletti nagy, füves területen, ahol azóta az Infopark jelzi, eltelt egy évszázad. Fiaira büszke, s az öltöztetésükre kiváltképpen sokat adó édesanyja rendszerint patyolatfehér ingben engedte csak el otthonról, ami aztán hol foltos, hol egyenesen sáros lett, miután a többiek által Skajának szólított nyúlánk fiú megpróbálta megállítani a feléje rú-

gott rongylabdákat. Ottó, az egyik öccse volt a ravaszabb, mondta neki, füllentse azt, hogy elesett. De ennyiszer még a részeg sem bukik orra. Különbben sem volt értelme a lódításnak: az anyuka az ablakon kihajolva pontosan látta, mitől lesz piszkos Karcsija fehér inge, s mitől válik le olyan hamar Ottó cipőjének az orra.

Már túljárt pályafutása deklóján, amikor 1926–1927 telén a Nemzeti Sport szerkesztősége ankétot szervezett az olvasóinak, azt tudakolva, kit tartanak a legjobb (s legnépszerűbb) magyar sportolónak. Meglepetésre az úszó Bárány István mindenkit megelőzött, mögötte Orth György, Fogl II Károly, Schlosser Imre, a középtávfutó Barsi László, Kohut Vilmos, az atléta Somfai Elemér, majd nyolcadikként Zsák Károly következett.

Zsák utca

Zsák Károly, a magyar labdarúgás első ötven évének legjobb kapusa híres volt klubhűségéről, robinzonádjairól, de még arról is, hogy szinte mindig egy simléderes sapkában és egy világos sávós, sötét mezben védett. Megőrizte a relikviákat az „öregfiúknál” töltött éveire is. Az olasz futballban sikereket elért edző, Kutik András persze nem ezért csodálja

Fotó: MH

Folytatás az I. oldalról

A szerkesztőség a kapusról azt írta: „A Városmajorban, a Vérmezőn, meg a lágymányosi réteken szerette a futballt s fejlesztette Istenadta tehetségét csaknem a tökéletesség legfelsőbb fokára. A torna, vívás, lovaglás már diákkorában is kedvenc szórakozása volt, de sportszerűen csak a futballt űzte, s 1909-ben már a Hungária FC-ben játszott. Innen a Budai FC, majd a maga alapította Krisztinavárosi FC voltak sportéletének állomásai, s hamarosan eljutott a 33 FC-be.” Zsák később éppen azzal magyarázta Kompóti Kléber Gábornak, az egykori válogatott futballistából lett jeles edzőnek, hogy miért nem hagyta el soha a 33 FC-t, illetve a profi korszakban viselt nevet említve, a Budai 11-et, mert ott játszottak a gyerekkori barátai: „Vannak játékosok, akik azért igyekeznek nagy egyesületbe, mert így könnyebben be-

kerülnek a válogatottba. Nekem erre nincsen szükségem, mert elég gyakran húztam magamra a válogatottak mezt. Én minden porcikámmal imádom az egyesületemet, és soha nem tudom elhagyni a fiúkat, barátaimat. Innen valók vagyunk mind, a Márvány utcából, a Mozdony utcából, a Mészáros utcából, az Alkotás utcából vagy a Krisztinából.” Ez mindennél erősebb köteleket jelentett számára.

Még tizenhét éves sem volt, amikor elvittek Stockholmba, az olimpiára. Ott még a nála tapasztaltabb Domonkos László, az MTK tragikus sorsú kapusa védett, de a kerülővel megtett hazautón, az Oroszország elleni két mérkőzésen már Zsák állt a kapuban. „Lámpalázás voltam, mint mindenki, aki először játszik a válogatottban. Annak idején még Orth Gyuri is betremázott, ki is kaptunk 2-1-re Bécsben. Én Moszkvában szinte mozdul-

ni sem tudtam az első percekben. Még kifutni is elfelejtettem. Szerencsémre Bíró Gyuszi rám kiabált, hogy Karcsi, s attól elmúlt belőlem minden drukk” – idézte fel a Sporthírlap újságírójának, már közel a negyvenhez. Azt már nem tette hozzá, hogy a lelkes moszkvai szurkolók a vállukon vitték az öltözőbe.

Nem volt szent. Tisztában volt a képességeivel, s nagyon a lelkére vette, ha nem ismerték el, micsoda jó kapus. A tízes évek második felében kiváló képességű riválisai akadtak, ő pedig annyira megsértődött a mellőzésem, hogy lemondta a válogatottságot. Ám volt ereje bocsánatot kérni, a szövetség emberei pedig megbocsátottak neki. Túl jó volt ahhoz, hogy mellőzzék. Ő maga is szívesen emlegette, hogy ugyan húszéves koráig kétszer kifogtak rajta az osztrák csatárok, de miután 1918-ban, a mellőzése után vissza-

tért a válogatottba, egyszer sem kapott kettőnél többet. Különösen akkor védett elsőrangúan, amikor „felépült” előtte a Fogl-gát, a két újpesti, Fogl Károly és öccse, József alkotó védelmi kettős. Zsáknak egyébként a vasmarkú jobbátvéd volt az egyik legjobb barátja a válogatottak közül. A félelmetes erejű tímárlegény, aki rettegésben tartotta a játékosokat és az ellenfelek csapatkapitányát satuszerű kézfogásával, Skajára mindig nagyon vigyázott. „Még a végén nem tudod majd megfogni a labdát” – dörmögte nagy nevetés közepette.

Zsáknak egyébként valóban félelmetes mérlege volt a válogatottban: harminc meccsből csak hetet veszített el, hetvenszázalékos teljesítményt ért el.

Folytatása a III. oldalon

Folytatás a II. oldalról

Élete egyik legjobb teljesítményét 1925. január 18-án Milánóban, az olaszok ellen nyújtotta, a 2–1-es magyar győzelmet hozó mérkőzésen. „Azóta sem tudtuk megverni őket. Nehéz, de gyönyörű mérkőzés volt. Akkor úgy játszottunk, ahogyan egy magyar válogatottnak kell” – emlékezett egy jó évtizeddel később, pikírten megállapítva, hogy „azóta sem tudtuk legyőzni őket”. Zsák Károly már hét éve halott volt, amikor a magyar válogatot legközelebb megverte az olaszokat.

Akadty egy kiváló bécsi meccse is, még 18 éves korában, amikor 4–1-re nyert a magyar válogatott. Zsák oly védést produkált, hogy a magyarokért önfeledten ritkán lelkesedő osztrák közönség is lelkesedéssel tüntetett mellette. „Ezt a válogatott mérkőzést megelőzően Prága városának sportközönsége és sajtója egy Slavia–33 FC mérkőzés kapcsán hajtotta meg előtte az elismerés zászlaját” – írta róla a Nemzeti Sport 1924 tavaszán. A német és a cseh kritika egybehangzóan a kontinens legjobb kapusa címmel ruházta fel, leszögezve azt a tényt, hogy Zsák a mérkőzés folyamán negyvenhét lövést védett, s ezzel lehetővé tette a 3–2 arányú eredményt, amely elhomályosítja a Slavia csapatának az MTK fölött az előző héten elért 6–1-es győzelmének fényét.

Nagyon fontos volt számára a válogatottság. Nem a prémiumért, ő a futballt nem pénzkereseti forrásnak tekintette. „Akkor még nem adtak prémiumot a válogatott mérkőzések után, hanem feltűztek a bordó-vörös válogatott sapkára egy aranygombot.” Zsák Károly kimutatást vezetett a válogatott mérkőzéseiről, gépelt papírra vetette a statisztikákat. Beleszámított néhány, ma már nem hivatalosnak elkönnyvelt mérkőzést, így negyvenszeres válogatottnak emleget-

te magát. „Kilenc meccsen egy gólt sem kaptam, tizenkilenc meccsen egyet, tízen kettőt, egyen hármat és egyen meg ötöt. De... Zamora is kapott már hetet Angliában.”

A barcelonai csodakapus örökre viszonyítási pont maradt számára. Nagyon készült a spanyolok elleni budapesti mérkőzésre, meg akarta mutatni országnak, sőt világnak, hogy ő is van olyan jó, mint az Ördög. Amikor a vendégek vonata befutott a pályaudvarra, ő is ott volt az üdvözlők között, virágot vitt Zamorának, akit aztán elsodortak a lelkes ünneplők. Skaja túl szerény volt ahhoz, hogy elébe törtesse. Aztán kapta azt a szörnyű potyagólt, ami a róla szóló legenda alapját képezte. Soha nem tudta megemészteni. Csak ült utána az öltözőben, magába roskadva. Zamora átment hozzá, mert pontosan érezte, mi játszódik le a kollégájában. Beszélni nem tudtak, csak megölelte a magyar kapust, akiből kitört a zokogás.

Zsák igazi amatőr volt, profi képességekkel. A székesfővárosi gázművek tisztviselőjeként dolgozott, amit nem adott fel a professzionálizmus 1926-os bevezetése után sem. Mindazonáltal a játékot szó szerint véresen komolyan vette, élt–halt a futballért. „1920-ban, egy BAK-meccsen eltörtöt bal kezem gyűrűsujja, amit aztán le is operáltak. Oda se neki!” Ebből is legenda lett. Szepes Béla, az Európa-hírű karikaturista írta egy róla szóló visszaemlékezésben: „Zsák Károly bátorságával talán csakis Dugovits Tituszé vetélkedhet. A húszas évek elején valami vakmerő vetődés során eltörtöt bal kezének a gyűrűsujja. Rengeteget kínlódott vele. Aztán látta, hogy az orvosok nem tudnak segíteni rajta. Mit csinált? Ment és levágatta!”

De folytassuk még a legendás Skaja visszaemlékezésének idézését „Aztán egy vetődés,

és Verebély professzornak élete legbravúrosabb műtétjét kellett végrehajtania. Tizenhat darab csontrészt szedett ki a könyökömből. Itt van, ebben az üvegben. Törődtem is vele!” – mondta egyszer a Sporthírlap tudósítójának.

Soha nem foglalkozott azzal, hogy a futball az egészségére mehet. A „Harihárom” volt az élete. Mindig szinte belebetegedett, amikor a „harminchármasok” nem bírtak a gazdagabb klubok jelentette konkurenciával, s kiestek az első osztályból. Kétszer, 1921-ben és 1924-ben pottyantak ki, 1927-ben pedig a profi bajnokság első idényének végén utolsók lettek, de a létszámemelés miatt bennmaradtak. Május végén, a Vasasok elleni meccs előtt még nem tudták, hogy mindenképpen maradnak az első osztályban. A mérkőzés hajrájában Zsarnóczay játékező oktanul ítelt büntetőt ellenük, amit a kor egyik legjobb csatára, Takács II gólra váltott. Aztán a bíró kiállította a tiltakozó Oláhot, amit a kapus már nem bírt el. A Nemzeti Sport korabeli tudósítása szerint „Zsák, aki már a 11-es megadása alkalmával is protestált, Oláh kiállítását után elveszítette az önuralmát és az öltözőbe érve eszméletlenül terült el a padon. Később magához térve ideggörcsöt kapott, úgyhogy másfél órával később a mentők szállították el”.

Milyen kapus volt? Senki sem jellemezte őt jobban egykori klubtársánál, a negyvenes évek második felének szövetségi kapitányánál, a legendás Aranycsapat alapjait letevő Gallowich Tibornál, aki egyben arra a kérdésre is választ adott, hogy a két hazai nagyság, Zsák és Plattkó közül ki volt a jobb: „Zsák Károly a párduc volt. Unikum, akinek négyöt méterről sem lehetett gólt rúgni. Csodálatos reflexszel rendelkezett, és az az ember volt, aki egyedül képes megnyerni egy

mérkőzést. Lapos, középmagas, magas labda, mindegy volt neki! Az előrevetődésben úttörő volt, és azóta sem tapasztalt biztonsággal tudta magát a labdára dobni. Plattkó Ferencet nem hiába nevezték mágneses kapusnak. Szinte vonzotta magához a labdát. Főleg a magas és félmagas labdáknak volt feltétlen ura. A labdát macskaüggyességgel rántotta azonnal magához, úgy kapta el, mint a legyet. Zsák másképp fogta a magas labdákat. Megfogta a levegőben, szinte stoppolta, megállította. A legrosszabb hátvédek mögött is remekelni tudott. A lapos labdák védésében feltétlenül felülmúlta a mágneskapust. Plattkó mozgása lenyűgözőbb volt, imponálóbb. Zsáké vakmerőbb. Plattkó minden labdát elcsípní igyekezett, Zsák sokszor öklözött, sokszor csak kitolta a labdát. Egy ideig klubtársa voltam Zsáknak. Együtt is védünk. Négyöt labdával lóttek neki a csatárok az edzéseken, s húsz–huszonöt percen át megőrizte a kapuját érintetlenül. Pedig akkor már kezdett kiöregedni. De nem a tudása kopott meg, hanem idegekkel nem bírta ezt a túlfeszített, állandóan a végletekig feszített, izgalmas kapuskodást.”

Zsák Károly, akinek a síremlékére azt írják, minden idők legjobb magyar kapusa, 1944. november 2-án, hosszas betegeskedés hunyt el tüdő- és mellhártyagyulladásban. A Farkasréti temetőben a könnyeivel hasztalanul küzdő Földessy János doktor, a hajdani szövetségi kapitány, a nagyszerű újságíró, a magyar futball történetének első krónikása búcsúztatta: „Azt hiszem, a jó Isten azért szőlte meg, hogy ott fent védjed Magyarországot olyan tudással és becsülettel, mint ahogy itt lent számtalanszor tetted.”

RR

Válogatás Jókai Mór elbeszéléseiből

„Ez asszony az égből esett ide, s minket a pokolra küld”

Kelet királynéja

(8.)

A tárogatózó hívása mindenünne összeríté az elsőledezett vadászokat. Egy óriási banánfa alatt ütöttek sátrort, melynek roppant területe alatt az egész vadászereg elfért. Fáklyák helyett két szálás cédrust gyujtottak meg, s ezek világánál ülték meg a vadászatot.

A langyos esti légben fegyvereiket s öltözetük nehezebb részeit lerakva, körülülték a pázsitból hányt kerek asztalokat a férfiak. Egyszerű ételek voltak azokra terítve, sült hús és bölényszarvakba töltött bor.

Minden ki volt fáradva a nap munkájától, csak a kedv nem még. A férfiak egyedül maradtak asztalaiknál, mialatt a nők rögtönzött sátoraikba s fák gallyaira feszített függőágyaikba távoztak pihenni, hogy jelenlétük se ne gátolja a férfiak kedvét, se kicsapongásra ne ingerelje.

Az erőteljes férfiangok által énekelt kardalok lelkesítő riadalban hangzottak szét, a távolból hangzott egyes kúrtszó, tán egy eltévedt vadászé, mire ismét a harci harmónia felelt vissza.

S midőn a bor lelke a sziveket átjárta, táncra ugráltak a férfiak, harcias kört alakítva, melyben nem a láb járta a táncot, hanem a kar, a fő, a szemek villogása. – Minden mozdulat harcot, viadalt kifejező, az egész egy csata fegyver nélkül.

Közepett ült a király. Trónja egy lefűrészelt cédrusfa törzsöke volt, baldachinja a harmattól ragyogó lomb. Lábainál játszott Herode, papagálytollakból kötözve bokrétát.

– Valaki hiányzik közülünk – mondta Odenath, odaintve fegyverhordozóját. – Bocsássátok ki Maeont s hozzátok közénk.

Herode fölnesselt e névre, s elveté a tollakat kezéből s karjaival átfonva apja térdét, annak arcába néze félelmesen.

Maeont elővezették; sötét képpel, szótlanul állt meg a király előtt, palástja vállai körül volt tekerve s mindkét keze eldugva alatta.

– Megbocsátom hirtelenkedésem – monda Odenath, bizalmas szívességgel nyujtva elé kezét –, jer, ülj jobbomra; ami a vadászok közt történt, ne tartsák eszükben a rokonok.

S azzal két billikomot hozatva elő, egyiket fölvette maga, másikat Maeonnak nyujtá, nyájasan kínálva:

– E pohár az engesztelődésnek.

Maeon bal kezével vette el a serleget, s azon pillanatban, midőn Odenath fölhajtá a magáét, kirántá palástja alól jobbját, melyben kardja villogott, s felordítva: „és ez a kard a bosszúállásnak”, Odenathra rohant.

Sebesebben, mint a kardcsapás, veté magát Herode apja testére, gyöngé kezével föl akarva tartani Maeon kardját. Nyomorú, elfonnyadt teste kevés volt pajzsnak, a villámgyors dőfés az ő keblén keresztül érte az apát, mindkettő szívét egy vassal szegezve egymáshoz.

Maeon lekapta a hátrahanyatló király fejéről a diadémot, s azt saját homlokára téve, felszökött annak helyére, s véres kardját öklébe fogva, kiálta a réműlettől megkövült férfiaknak:

– Én vagyok királytok! E korona azzá tesz engem, és ha e korona nem, azzá teend e kard.

– Halál fejedre! – ordítá két férfi, kardot ragadva kezébe. Azon pillanatban mindkettő orgyiloktól átszúrva rogyott össze.

– Meg ne mozduljatok! – kiálta Maeon hiénai szemforgással – minden ellenségem háta mögött egy hívem áll! Minden lázadó mellett ott ül a bakó!

Az emberek tétovázva tekintének egymás szeméibe, mindenik a másikat gyanítva Maeon cinkosai közül seregleni kezdének körüle, míg a király barátai eldugott fegyvereiket ke-resték s a bosszú, a lovagiasság és önféltés elszántságával rohantak a gyilkosra a legelső fegyverrel, ami kezökbe akadt, s egyenkint estek el vad viadal közben, anélkül, hogy hozzáférhettek volna.

A zaj, a tombolás általánossá lón, mindenki ellenségnek nézte társát, s a szilaj tusa közepett az egyik égő szálfá, gyökereig leégve, a küzdő tömegek közé zuhant, mint egy égi tűzkard, mely a harcolókat szétválasztani csapott le. Az ordítás közül egyedül Maeon mennydörgő hangja hallatszott ki.

– Én vagyok királytok! Én vagyok a megtapodott féreg, ki megöli az óriást. Rajtam nem fog sem fegyver, sem átok. Én vagyok a hetedik gyermek, ki burokban született, engem férfi keze el nem ejthet.

– Asszonyé fog hát elejteni – kiálta közbe egy haragtól csendő szózat, melynek hallatára Maeon egyszerre elsápadt, elnémult; s a küzdő tömegeken keresztül egy nőalak tört felé, szétszórt hajfürtjei a sötét éjben is feketék voltak, égő szemei világítottak benne.

– El innen, asszony! – kiáltának Maeon párthívei, elállva útját. – Ez harc, nem choraea!

– Én Zenóbia vagyok! – viszonzá büszkén a nő, s a kardcsapás, mellel az ellenállók közé vágott, bizonyítá, hogy ő az.

Maeon hívei elhulltak egyenkint, gyalázatos halállal egy asszony kezétől; az utolsó, kinek a bosszúálló nő kardvillanása örökre kioltá szemévilágát, sikoltva terjeszté kezét Maeon elé:

– Maeon, véd magad! Ez asszony az égből esett ide, s minket a pokolra küld.

Maeon hallgatva, mozdulatlanul nézett a gyilkolva közeledő asszonyra, kinek tekintete megigézte a legbátrabb férfiakat, hogy nem tudták magukat védeni halálcsapásai ellen, s erőtlenségül hullottak el körüle. A véres kard le volt eresztve kezében. – Emeld fel ezt az orgyilkot! – kiálta Zenóbia, Maeon kardjára ütve.

Maeon elborult arccal tekinte a hölgyre, s kardját elhajítá magától.

– Ha téged megölnének, akkor hiába öltem volna meg ezt. S hogy szavai nem kegyelemkérés voltak, azzal bizonyítá, hogy ráhagott lábával Odenath holttestére.

Azon pillanatban markolatig merült szívébe Zenóbia kardja. Szótlanul rogyott össze; Zenóbia hosszú hollófelete hajfürtjei arcára omlottak, odavoná azokat ajkaihoz, összecsókolá, és meghalt.

Folytatjuk

1958. január 1.
Népviselőbe öltözött lányok ólomöntéssel próbálják megjósolni
az új esztendő t a Sárközi Állami Gazdaságban
Fotó: MTI/Urbán Nándor

Képirás (78.)

Szilveszterkor szokás volt a párjósolás. A lányok papírdarabokra legények neveit írták. Ezután mindegyik cetlit egy-egy darab tészta baba tette, amiből gombócokat gyúrtak. Éjjelkor az édességeket lobogó vízbe dobták, s amelyik először a felszínre úszott, azt kivették, s így kiderült a leendő párjuk személye.

Csak szárnyast ne!

Korunként változott, hogy éppen zajosan vagy munkával ünnepelték-köszöntötték az embereket az új esztendő. Az ókori Rómában amúgy március elsejével kezdték az újrászámítást, s január elseje csak a Julius Caesar-féle naptárreform után vált évkezdő nappá, amelyet Janus tiszteletére nagy ünnepekkel, lakomákkal és ajándékozással ülték meg. Érdemes azonban közbeszúrni, Romulus ivadékai a császárság alatt elseje délelőttjét mindig munkával töltötték, s csak délután szabadultak el az indulatok. Igaz, akkor viszont eléggé. Janus kétarcú római isten, s az antik népek hite szerint seregnyi „téma” tartozott a felelősségi körébe. A múlt-félben lévő antikvitásban aztán átvitt értelemben már mindenfajta kezdet és vég istene lett. A középkorban december 25-én, azaz Krisztus születésének napján indult az esztendő. A XIII. Gergely pápa által végrehajtott 1582-es naptárreform a polgári év kezdetévé január elsejét tűzte ki, ám az egyházi év mindmáig advent első napjával, azaz a karácsonyt négy héttel megelőző vasárnapra fordul.

A változó évkezdés miatt az újévet számos helyen kiskarácsonynak is nevezték. A január elsejei indulást hazánkban igen korán, már 1587-ben életbe léptették.

A ma divó- és tegyük rögvest hozzá, sokakat határozottan idegesítő – elsejei petárdázás és túlkölés a régiségben gyökeres. Az éles zajokkal eleink az ártó, rontó erőket óhajtották a háztól mentül távolabb tartani, vagy ha már ott voltak, elűzni. Eszközei igen változatosak, régebben karikás ostor, duda, csengő, kolomp, manapság pedig az előbb említett petárda és a duda hivatott ezt a feladatot elvégezni. A középkor magyarjai, s nyomukban számosan ma is úgy vélték-vélik, hogy amit e napon cselekednek, az hatással lesz az eljövendő tizenkét hónapra. Így például elsején semmit sem adtak ki a házból, mert hitük szerint akkor egész éven át minden kimegy onnan. Tiltólistára került a főzés, a mosás, a varrás vagy az állatok befogása is. Egyes térségekben még a 21. században is abroncsból etetik a csirkét, hogy az aprójszágok ne széledjenek szét, és mindig haza tojjanak. A szilveszteri hagyományok közös célja, hogy a ránk köszöntő esztendőre

egészséget, bőséget, szerencsét, boldogságot varázsoljanak az otthonokba – ez magyarázza a szíves vendéglátást-vendégjárást, a jókívánások unos-untalan ismételtetését is. Tájégségként változó, de előforduló metódus napjainkban is, hogy a családok elvárják, első látogatójuk mindenképpen meglett, a közösségben tekintélynek örvendő férfi legyen, mert azt hiszik, hogy így szerencse éri a portát. Érdemes megjegyezni, ez amúgy a 18-19. században volt főleg divat. Izgalmas és látványos rituáléja volt a középkor magyarjainak az a szokása, amikor az óévet jelképező szalmababot a földbe temették, esetleg a jeges vízbe vetették. Dívott még az is, hogy egy öregembermaszkot viselő legényt játékosan kikorbácsoltak a helységéből, miközben az óesztendőt kiharangozták a határból.

Az ételeknek ma is nagyon fontos szimbolikus tartalmuk van, egykoron pedig még inkább így volt. Például a szilveszteri ételek között szerepel a disznó, mert a néphagyomány szerint ez az állat kitérja a szerencsét – szemben a csirkével, amely elkapar. A déli országrészekben, a Felvidék és Erdély egyes településein a halhoz kötődnek hiedelmek – arrafelé a lakosok azt tartják, a farkánál kell elkezdni enni, nehogy elússzon az ember szerencséje. Megint máshol azonban a vízi élőlényeket-szárnyasokat kimondottan kerülnek, lévén nézetük szerint a hal vagy a vadkacsa csak arra jó, hogy továtúnjon a boldogság. Az aprómagvas terményeknek újévkor kifejezetten jeles a vonzerejük – bab, lencse, mák –, mert a pénz sokaságát tudják szimbolizálni. Az étkezés az évváltás idején a közösség egységét is képes kifejezni, például sok házból elsején egy egész, de még rigorózan december utolsó napján sült kenyeret szegnek meg, és annak darabjait osztják szét a családtagoknak, így fejezve ki az összetartozást. Divat volt elsején kora hajnalban a kútnál a hideg vízben mosdani, hogy egész évben frissek legyenek. De némely tájegységek lakossága a leveletlen gyümölcsfákat szokta rázogtatni délidőben az okból, hogy a termés gazdag legyen. Az öregek pedig szilveszter másnapján az eget fürkészték, s a látottak alapján igyekeztek megjósolni a várható időjárást.

Ugyancsak a „hastöméshez” sorolandó középkori gyökerű babona, hogy ha nem falunk fel mindent, amit élénk tettek szilveszterkor, akkor az új esztendőben sem fogunk semmi hiányt szenvedni. Sok háznál mandulaszemet vagy mogyorót főztek a hitük szerint pénzbőséget termő lencse- vagy babfőzelékbe, és annak a leánynak, aki ezt megtalálta, a hiedelem szerint hamarosan bekötik a fejét. Az utcákat újévkor szépen öltözött serdülő fiúk járták, s az egyes otthonokba bekérdzve versbe szedett jókívánásokkal traktáltak fiatal és időset egyaránt. A néprajzkutatók följegyeztek afféle példákat, hogy esztendőkre szóló halálos sértődések lettek abból, ha valakinek a háza-családja kimaradt a szórásból.

Kapcsolódó babona volt, hogy elsején tilos az orvos hához invitálása, mert akkor a hátralévő időben is folyamatosan betegeskedni fogunk. Az ágyban fekvőtől pedig azt várták, hogy ha rövid időre is, de önerőből keljen föl s járjanak egyet az udvaron-kertben – ellenkező esetben ugyanis a legrosszabbra kellett számítani. A sajjó fog pedig azt takarta, hogy ne halogassuk tovább ügyeinket, hanem jussunk velük végre dűlőre.

Szilveszterkor szokás volt a hajadonoknál a párjósolás. Ez olyformán esett meg, hogy a lányok papírdarabokra legények neveit írták. Ezután mindegyik cetlit egy-egy darab tészta baba tette, amiből gombócokat gyúrtak. Éjjelkor az édességeket lobogó vízbe dobták, s amelyik először a felszínre úszott, azt kivették, s így kiderült a leendő párjuk személye. Egy másik szokás szerint a disznó oldalát kellett megrúgni, s ha a malacok rőfögtek, akkor a leány számíthatott arra, hogy az esztendő során férjhez megy.

Szintúgy divatos volt az ólomöntés is. Az új esztendő első perceiben, de mindenképp napfelkelte előtt a puha fém megolvastották, majd egy kiszolgált kulcslyukon át óvatosan hideg vízbe csurgatták. A kapott alakzatból aztán ki-ki a maga hite és bölcselése szerint próbálta megtudni, mit tartogat számára a következő tizenkét hónap.

Lázin Miklós András